

A KÖNYVKEDVELŐK KALAUZAI

IRTA EMILE HENRIOT

A bibliofilia, amely csak élvezet volt, immár tudománnyá lépett elő. Valaha csak művészet kellett hozzá; ma már a tudást is megkívánja; s a mellett dühöng itt is a szabadverseny. Ma már alig remélhetjük, hogy a Szajna rakpartjain vagy egy-egy félreeső antiquariumban ismeretlen s eredeti művekre lelünk. Ma már a kezdő könyvkereskedő is ért az évszámhoz és a címerekhez; ma már nem lehet rajtaütni; s be kell látnunk, hogy igaza van. Ami a könyvgyűjtőt illeti, a pusztaszimattal, fájdalom, ma már ő se mehet sokra, s neki is sok egyebet kell tudnia. Épp ezért minden jó könyvtárnak megvan a maga külön rekesze a katalógusok, kézikönyvek, repertóriumok, bibliográfiák s másféle »kalauzok« számára; könyvgyűjtő ma ezek nélkül egy percig sem boldogulhat: ezek az ő műszerei.

Csak hogy ezek a művek is drágák s maholnap alig-alig találhatók. A XVIII. századbéli illusztrált kiadványok ismeretéhez főképpen *Cohen* könyve nélkülözhetetlen (»Guide de l'amateur de livres à gravures«). *Le Petit* ismert szakkönyve: »Bibliographie des principales éditions originales d'écrivains français«, amely az eredeti kiadásokat a XV. századtól kezdve egészen a XVIII. századig átöleli, ma már egyáltalán nem kapható; azonban *Jeanne*, egy élelmes könyvkereskedő, egy ma már szintén kifogyott új kiadásban bocsátotta közre, amely oly híven követi *Le Petit* eredeti szövegét, hogy még annak tévedéseit is fotografikus hűséggel közli s nem tart számot az újabb szaktudósok azóta ismertté vált helyesbítéseiről. Ha mást nem, egy függelékkel mindenképpen csatolhatott volna hozzá. E két alapvető munka mellett hadd említsem meg névszerint *Brunet*, *Quérard* és *Barbier* idevágó kézikönyveit, azonkívül *Lanson*-nak bibliográfiai segédkönyvét (»Manuel bibliographique de la littérature française«), amely a pótkötet nélkül 23.000 számot tartalmaz; hasonló *Hugo Thieme*-nek »Guide bibliographique-ja (1800—1896); s ide sorozhatjuk még *Vicaire* (»Manuel de l'amateur des livres du XIXe siècle«), *Rahir* (»Bibliothèque de l'amateur«) és *Brivois* (»Bibliographie des ouvrages illustrés du XIXe siècle«) rokontartalmú munkáit. A százéves romantikát két ily kiadvány képviseli: az egyik *Asselineau* műve (»Mélanges tirés d'une petite bibliothèque romantique«), a másikat épp most fejezte be *Léopold Carteret* (»Trésor du Bibliophile romantique et moderne«).

Mind e felsorolt kézikönyvek megjelölik az évszámokat, leírják egy-egy könyv külsejét, meghatározzák a művek eredeti kiadását, sőt olykor az árverési árakat is közreadják. Némelyik igen érdekes technikai

illusztrációkkal is szolgál; így például Le Petit a könyvek címeit is reprodukálja, ami a könyv kedvelőinek ellenőrző eszközül is szolgál, mivel egy mű leírása nem mindig elégséges ahhoz, hogy legelső, eredeti kiadását az utánzattól megkülönböztethessük. Carteret fentemlített könyve hasonló módszert alkalmaz; találunk benne szebbnél-szebb romantikus címlapokat, amelyek azért is értékesek, mert bekötéskor eltűntek, s a fűzött és érintetlen példányok száma igen csekély. E könyv harmadik kötete az illusztrált romantikus művekről szól, amelyeknek címlapjai magukban is érdekesek s megérdemlik, hogy megőrizzük őket. Az ily segédkönyv természetesen elsőrendű dokumentumul szolgál az újkori francia könyv történetéhez. A fac-similé kísérőjegyzetei az egyes könyvek külsejéről s a könyvekre vonatkozó adatokról adnak számot.

Újabban a nagy árverések mindegyre gyarapodó száma egyre jobban kimélyíti az idevágó katalógusok jelentőségét. Szerkesztőik legtöbbszörre a dolgokban járatos könyvkereskedők, akik az ily nyomtatványokat a kötések, a címlapok, a címek vagy a bejegyzések műmellékleteivel ékesítik. A *Backer-*, *Decamps-Scrive-* és *Abrami-féle* katalógusokat a gyűjtők ma is igen nagy becsben tartják.

Am e műfaj mintája, amely már több mint negyven éves s amelynek ott volna a helye minden nagy könyvtár »műszerei« között, — a *Rochebilière*-árverésnek 1882-ből való katalógusa, amelyet Claudin könyvárus készített Rochebilière jegyzetei nyomán. Ez a kiváló könyvbarát, aki, míg élt, a *Ste-Geneviève*-könyvtárt igazgatta, páratlan gyűjteményre tett szert a XVII. s XVIII. század eredeti francia kiadványaiból. Csakhogy ő nemcsak gyűjtötte, hanem, ami sokkal ritkább, el is olvasta a könyveit. A könyvkedvelés az ő szemében nemcsak a birtoklás öröme s nemcsak a gyűjtés mániája volt; igazi bölcs módjára eszköznek és nem célnak tekintette, s mintegy visszahelyezte eredeti szerepkörébe, amely semmi, de semmi egyéb, mint a híres szövegek kritikai ellenőrzése. Így történt, hogy Rochebilière, összehasonlítva köteteit, — olykor ugyanegy kiadásnak látszólag egyforma példányait, — fölfedezte, hogy e példányokban sokszor jelentősek az eltérések, ami csak úgy lehetséges, hogy e művek szövegén még nyomtatás közben is s egyazon kiadáson belül is változtattak. Ezt a következtetését Rochebilière a *Caractères*-rel, La Bruyère remekművével támogatta, amelynek tudvalevőleg nemcsak kilenc különböző eredeti kiadása, hanem a kilenc kiadáson belül huszonöt szövegváltozata ismeretes, az egykorú kiadónak, Michalletnek nyomdájából; ugyanis La Bruyère állandóan javítgatott a szövegen s nyomtatás közben is becsempészett akárhány feltűnő változtatást. Majdnem hasonló a helyzet a La Fontaine *Fables*-jainak 1678—79-iki

kiadásával, amelynek egyes változatai a papírról és a nyomásról is felismerhetők; ugyanígy La Rochefoucauld *Maximes*-jai, 1665-ből, az első kiadás esztendejéből, kilenc különböző példányban ismeretesek. Hasonló művelet eredménye a molière-i szövegváltozatok fölfedezése: a cenzura ugyanis 1682-ben bizonyos törléseket követelt, amelyek négy-öt példányban, a végleges kiadás előtt, e követelés ellenére is megmaradtak; e fölfedezés elsősorban *Don Juan* eredeti szövegére nézve jelentős. Mindezek az adatok Rochebilière-nek köszönhetők. Ily s hasonló körülmények teszik az ő katalógusát oly nagybecsűvé s mindig hozzá kell fordulnunk, ha klasszikus szöveggel van dolgunk.

De még ennek a műnek is megvannak a határai: Rochebilière csak oly könyveket írt le, amelyek könyvtárában is megvoltak; s minden izlése, vagyona és tudása ellenére csak egy bizonyos számú könyv állhattott hát rendelkezésére. Ugyanez mondható Le Petit-ről s általában minden bibliográfusról. A legtöbb idetartozó mű bizonyos sajátos, határolt, sőt egyéni szempontból, módszer és alapeszme nélkül készült; még a külső keretet is a véletlen szabta meg; ily módon a könyvkedvelő, ha valami adatot keres, olykor bizony kénytelen tíz vaskos kötetet is fellapozni, amelyek sokszor ismétlik s még jó ha meg nem hazudtolják egymást... Sőt, még az is megtörténik, hogy bizonyos remekművek, amelyeket még nem tartottak annak, amikor e katalógusok íródtak, egy szóval sem említődnek bennük; így például sem Le Petit, sem pedig Rochebilière nem szól a *Confessions* vagy a *Liaisons Dangereuses* kiadásairól. Viszont a *Bulletin du Bibliophile*, a francia könyvkedvelők lapja, nemrég szentelt e két műnek bőséges és alapos tanulmányokat. Igaz, hogy e tanulmányok az ellenkező véglelet súrolják és kutató kedvükben 50—60 lapot szánnak egy eredeti kiadás hiánytalan megállapítására; valljuk be, hogy e dokumentum-bőség még az ily remekművek-nél is sok egy kissé. A probléma bonyolult s bizonynal nem oldható meg egy-két sorban; de mi lesz a bibliofiliával, ha így mind vastagabbra dagad s elveszti fő-fő értelmét, amely nem más, mint a pontos s időben-terben szűkre szabott tudósítás.

A bibliofilia: tudomány; azonban még meg kell várunk, hogy világos, határozott és szabatos módszerhez is jusson, különben sose vergődik ki empirikus tapogatódzásaiból. Egyelőre, amit tudunk, tökéletlen kalauzaink tökéletlen útmutatása révén tudjuk, nem függve semmi egyébtől, mint izlésünk és kedvtelésünk önkényétől. Igaz, hogy így mulatságosabb; azonban nem egy esetben szívesen követnének szeszélyeink helyett valami megbízhatóbb vezetőt.